

Stanisława Janicka

O rodzinie Boas i jej zasługach dla Gorzowa

Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny nr 4, 269-275

1997

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

NADWARCIAŃSKI ROCZNIK
HISTORYCZNO-ARCHIWALNY
NR 4 - ROK 1997

Stanisława Janicka
Gorzów Wlkp.

O rodzinie Boas i jej zasługach dla Gorzowa

Niemieccy historycy-regionaliści, opracowujący dzieje Landsberga, wyliczając jego szczególnie zasłużonych obywateli, wymieniali między innymi nazwisko B o a s. Jak wynika z akt, przedstawiciele tego rodu, działali tu już w XVIII wieku. Byli wyznania mojżeszowego. Pod koniec ubiegłego stulecia starsi Boasowie pomarli, młodzież wyjechała do innych miast np. Berlina i Wrocławia, inni zaś wyemigrowali poza granice Niemiec.

Do szczegółowszego zajęcia się poznaniem dziejów tej rodziny zachęcił mnie fakt, iż do Archiwum wpłynęło w roku 1995 pismo jednego z potomków gorzowskich Boasów, mieszkającego w Afryce Południowej. W wyniku tego listu Pan Cyryl Boas, otrzymał akt zgonu swego pradziadka drogą urzędową, zgodnie z obowiązującą procedurą, ponadto uzyskał krótką informację, iż ród ten ma bogatą i chwalebłą przeszłość w dziejach naszego miasta. Pan Cyryl nie spodziewał się, że mogły zachować się informacje o jego przodkach. Tak się tym wzruszył, iż zapowiedział swoją wizytę w archiwum, która doszła do skutku w czerwcu 1996 roku.

Z tej okazji archiwum przygotowało małą ekspozycję poświęconą życiu i działalności przodków Pana Cyryla, w oparciu o wydawnictwa lokalne i przedwojenną prasę.

Na prośbę Pana Boasa zaaranżowano spotkanie z Prezydentem Gorzowa, Henrykiem Maciejem Woźniakiem, któremu Pan Boas wręczył list z pozdrowieniami od Prezydenta Pretorii i flagę tego miasta, a także charakterystyczne upominki. Pan Prezydent Gorzowa również przekazał

upominki i pismo dla Prezydenta Pretorii jak też Panu Boasowi.

Wszyscy uczestnicy spotkania zostali zaproszeni przez Pana Boasa na obiad do restauracji „Mieszko”. Ponad 3 godziny poświęcono rozmowie z gościem o jego egzotycznym kraju, jego obyczajach i kulturze. Spotkanie to pozostawiło niezatarte wspomnienia. Prezydent Woźniak zaproponował Panu Boasowi powrót do Gorzowa w celu kontynuowania pięknych tradycji przodków. Gość bowiem jest właścicielem fabryki elementów drewnianych do budowy domów. Przyjechał do Gorzowa ze swoją znajomą i kolegą z Niemiec, Panem Dietmarem Elmem z Saarbrücken.



Spotkanie prezydenta Gorzowa H. M. Woźniaka (z prawej) z C. Boasem.

Zapytany przez Prezydenta, dlaczego jego przodek wyjechał z Landsberga C. Boas oznajmił, iż można przypuszczać, że przyczyną była kobieta. Prezydent zasugerował więc, że obecnie też mógłby Pan Boas odbyć podróż powrotną dla jakiejś gorzowianki, bowiem nie jest jeszcze żonaty.

A oto szczegóły dotyczące działalności przedstawicieli rodziny Boas. W aktach gorzowskiego magistratu sprzed 1945 r. odnaleziono spis osób, mieszkańców miasta, którzy trudnili się handlem w latach 1780-81¹. Figurują tam Żydzi o nazwisku Boas o imionach **Abraham, Aron, Samu-**

¹ Akta miasta Gorzowa, sygn. 2566.

el. Dawid, Izig. Jak wiadomo, zwyczajem w rodzinach wyznania mojżeszowego było przekazywanie imion przodków następnemu pokoleniu. Brak ksiąg metrykalnych gminy żydowskiej z wieku XVIII nie pozwala na dokładne określenie powiązań rodzinnych poszczególnych osób. Ogólnie ujmując, byli to zawsze ludzie trudniący się na większą skalę handlem, a także radni miejscy. Dzięki zachowanym księgom metrykalnym gminy żydowskiej z lat 1834-1872 można dość dokładnie wyprowadzić dwie linie genealogiczne, te które nas najbardziej interesują. Jedną pochodzącą od **Arona Boasa** (1776 - 18 V 1857) i **Betty z d. Israel** (? - 14 VI 1862), drugą od **Abrahama Boasa** (1789 - 9 II 1856) i **Ernestiny Pick** (1790 - 11 VIII 1854). Byli to z pewnością bracia. **Aron** w wieku dwudziestu lat był kupcem. Miał czterech synów. Każdy z nich otrzymał wyższe wykształcenie.

Byli to:

- 1) **Adolf** - ur. 26 II 1804 r., był bankierem i kupcem na dużą skalę,
- 2) **Luis** - ur. w 1807, był kupcem i właścicielem majątku w Zieleniucu,
- 3) **Ernst** - ur. ?, był kupcem,
- 4) **Edward** - ur. 18 I 1815 r., zm. 29 VI 1853 r., był początkowo kupcem, potem uzyskał doktorat filozofii, był poetą i pisarzem,.

Adolf to najbardziej zasłużona dla miasta postać z tej rodziny. Był dyrektorem banku i prowadził handel zbożem. Jako długoletni radny miejski otrzymał tytuł „Honorowego obywatela miasta” za wkład w jego rozwój. On to wraz z Grosse, stworzyli fundację, budując dom opieki dla starych i chorych mieszkańców Landsbergu². Jak głosi zachowany statut, przyjmowano tam ludzi różnych wyznań. Wkład w fundację ze strony Adolfa Boasa wynosił 10.000 talarów, Grossa 9.566. Obecnie w budynku tym przy ul. Kosynierów Gdyńskich mieści się Technikum Gastronomiczne. Na frontonie domu do 1945r. widniał napis „BOAS-GROSSSCHES SIECHEN SCHTIFTUNG”³.

Adolf Boas ofiarował również miastu tzw. „Mariengrund” - piaszczyste wzgórze, które dzięki kunsztowi ogrodników stało się jego ozdobą⁴. Były tam piękne kwietniki i drzewa oraz wodospadzik.

W późniejszych czasach, dzięki kolejnej dotacji (tym razem ze strony rodziny Quilitz), posesja została poszerzona i całość otrzymała nazwę parku Quilitz’a (dzisiejszy park Siemiradzkiego).

² Tamże. sygn. 4380.

³ Tamże. sygn. 12.041.

⁴ *Landsberg an der Warthe*, t.II, Bielefeld 1978, str.53.

Z okazji swoich srebrnych godów obchodzonych 30 sierpnia 1854 r. małżeństwo **Adolf** i **Johanna** Boasowie zdeponowali w kasie miejskiej 1000 talarów, które z corocznych procentów miały wyposażać jedną z uczciwych panien gorzowskich wstępujących w związek małżeński ⁵. **Adolf** Boas zmarł 7 XII 1879 r. w Gorzowie i tu, na cmentarzu żydowskim został pochowany.

Małżeństwo to miało 5-cioro dzieci, z których dwoje: **Karl Eugen** i **Clara Luisa** przyjęło chrzest i stało się członkami kościoła ewangelickiego ⁶. **Max** i **Oskar** zmarli w Landsbergu w młodym wieku, zaś **Carl** przeniósł się do Berlina ale jeszcze w latach dwudziestych XX w. figuruje w księgach katastralnych jako właściciel mleczarni przy obecnej ul. Borowskiego 7 (po wojnie istniała tam wędzarnia ryb).

Luis (Ludwig) Boas był drugim synem Arona Boasa, zajmował się handlem i był właścicielem majątku ziemskiego w Zieleńcu. Urodził się w roku 1807 zmarł 9 XII 1872. Żoną jego była Johanna z domu Itzigroten. Mieli troje dzieci, dwie córki i jednego syna.

Niewiele udało się znaleźć informacji o trzecim synu Arona - **Erneście Auguście**. Wiadomo jedynie, że tak jak ojciec był kupcem. Zmarł przed rokiem 1857 ⁷. Miał jednego syna **Emila**.

Czwartym synem Arona Boasa był **Edward**, postać bardzo interesująca. Początkowo tak jak ojciec był kupcem, następnie jednak zdobył doktorat filozofii i poświęcił się studiowaniu literatury pięknej. Urodzony 18 stycznia 1815 roku w Landsbergu w ciągu swojego krótkiego życia zamieszkiwał w różnych miastach Niemiec, m.in. w Dreźnie i Berlinie. Dużo podróżował na południe i północ Europy, opisując swoje wrażenia. Pozostawił po sobie kilka opracowań poświęconych klasykom literatury niemieckiej, wydawał również własne utwory poetyckie, powieści i dramaty. Nazwisko jego figuruje we wszystkich niemieckich encyklopediach i słownikach, dotyczących literatury niemieckojęzycznej. W jednym z tych wydawnictw wyliczone są następujące utwory i prace **Edwarda** Bo-

⁵ Akta miasta Gorzowa, sygn. 4377.

⁶ Clara Luisa ur. 28 VIII 1836 przyjęła chrzest 28 XII 1860. Carl Eugen przyjął chrzest w wieku 31 lat w dniu 9 X 1868. Świadkiem chrztu Clary był „Assessor Boas” (brak imienia) z Wrocławia, był więc również wyznania ewangelickiego. *Der Neumärker. Familienkundliche Beilage zu den Neuen Mitteilungen*, t. 2, z. 13, Landsberg a. d. Warthe 1933-1943.

⁷ Fakt ten wynika z aktu zgonu ojca Arona Boasa, zmarłego w roku 1857.

asa: *Reiseblüten aus der Oberwelt* (1834), *Reiseblüten aus der Sternwelt* (1836), *Reiseblüten aus der Unterwelt* (1836), *Nowellen* (1837), *Deutsche Dichter. Novellenbuch* (1837), *Des Kriegskommissars Pipitz Reise nach Italien. Komischer Roman* (1841), *In Skandinavien. Nordlichter* (1841), *Sprüche und Lieber eines nordischen Braminen* (1842), *Pepita. Italienisches Idyll* (1844), *Dramatische Christen* (1848), *Shakespeare oder: Die Bauklereien der Liebe. Lustsp. in 5 Akt, Gesammelte Schriften* (1847), *Nachträge zu Schillers sämtlichen Werken, Nachträge zu Göthes Werken, Schiller und Goethe im Xenienkampf, Schillers und Göthe's Xenien = Manuskript, Schillers Jugendjahre* ⁸.

Edward zmarł na raka 29 VI 1853 r. w Landsbergu, mając 38 lat, i tu też został pochowany na cmentarzu żydowskim.

Druga linia genealogiczna Boasów wywodzi się od **Abrahama** (1789 - 9 II 1856) i Ernestyny Pick (1790 - 11 VIII 1854). Abraham był również kupcem i kształcił swoje dzieci, a miał ich najprawdopodobniej sześcioro. Liczbę dzieci udało się ustalić na podstawie aktów zgonów rodziców, gdzie wymienione są osoby dziedziczące spadek. Jednak nie ma tam imion dzieci, dlatego nie można z całą pewnością stwierdzić, czy osoby te to rzeczywiście synowie Abrahama, poza najstarszym synem i córką. Byli to:

- 1) **Samuel** ur. w 1817 r.
- 2) **Henriette** ur. w 1825 r.
- 3) **Jacob**
- 4) **David**
- 5) **Hirsch**
- 6) **Leyser**

Nas szczególnie interesuje osoba **Samuela** Boasa, który 2 VIII 1850 r. ożenił się z wrocławianką **Marią Werther** (ur. w 1830 r.), córką kupca Moritza Werthera ⁹. Z ich związku zrodzili się:

- 1) **August Johann Berthold** ur. 4 V 1851 r.
- 2) **Otto Franz Eugen** ur. 12 VIII 1852 r.
- 3) **Margarette Ernestine Henriette** ur. 3 VI 1855 r.

⁸ Franz Brümer, *Deutsches Dichter Lexikon*, Bd.1 /1876/.a także: *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd.2.

⁹ Sąd Obwodowy w Gorzowie, sygn. 13.046.

August Johann Berthold wyemigrował do Afryki Południowej prawdopodobnie w latach siedemdziesiątych, gdyż już 5 II 1880 r. ożenił się z **Emily Jane Morgan Stuart** w obrządku ewangelickim, przyjmując wcześniej chrzest. Wydali na świat dwanaścioro potomstwa. Z ich grona ósme dziecko **Leopold Wiliam** to ojciec **Cyryła** Boasa (ur. 18 II 1945), który to odwiedził Gorzów w poszukiwaniu śladów swoich przodków. Ma on jeszcze dwie siostry: **Pamelę** i **Iris**.

Kolejne dziecko Abrahama Boasa to **Henrietta**, o której wiemy, że wyszła za mąż za **Edwarda Heymanna**, doktora medycyny i zamieszkiwała z nim w Pankow pod Berlinem.

Jacob Boas ożenił się z kolei z **Ernestyną Heymann** i zamieszkiwał w Skwierzynie. Podobnie **David Boas** ożenił się ze skwierzynianką **Jacobine Marcus**.

W księgach katastralnych z lat 1920-1930 widnieją wpisy o właścicielach nieruchomości przy obecnych ulicach Warszawskiej 71 i Borowskiego 7 (mleczarni) **Karlu** i **Hansie** Boasach, którzy mieszkali już wtedy w Berlinie. Zachowało się również pismo adresowane do Sądu Obwodowego w Gorzowie w sprawie aktu urodzenia **Otona** Boasa (syna Samuela), z którego wynika, iż Otto mieszkał w roku 1898 w Berlinie przy Mohrenstr. 7. Miał tytuł Konsula i był królewsko-pruskim sędzią do spraw handlowych¹⁰.

Tak więc w początkach XX wieku w Landsbergu po Boasach prawie nie zostało śladu. Z odległych miejsc zamieszkania zajmowali się jedynie swoim mieniem. Pozostawili jednak po sobie niezatarte ślady świadczące o tym, że byli godnymi szacunku i uznania obywatelami naszego miasta.

¹⁰ Sąd Obwodowy w Gorzowie, sygn. 14.225, str. 67. Tytuł niemiecki: *Otto Boas Consul = Kngl. Preuss. Handelsrichter*. W encyklopediach można także znaleźć nazwisko Franciszka Boasa (9 VII 1858 - 21 XII 1942), wybitnego uczonego amerykańskiego pochodzenia niemieckiego, twórcy szkoły antropologii społecznej (kulturalnej). Być może pochodzi on od Boas'ów, którzy wyemigrowali z Gorzowa w głąb Niemiec. Wyjaśnienie tej kwestii wymaga dalszych badań.

